

Tomkiewicz, Ryszard

"Harcerska konspiracja. Geneza, powstanie i działalność Harcerskiej Organizacji Podziemnej 'Iskra'. 1949-1950", Krystian Soliński, Olsztyn 2006 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4, 570-572

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krystian Soliński, *Harcerska konspiracja. Geneza, powstanie i działalność Harcerskiej Organizacji Podziemnej „Iskra”. 1949–1950, Olsztyn 2006, ss. 202**

Staraniem Komendy Chorągwi Warmińsko-Mazurskiej ZHP im. Grunwaldu w Olsztynie wydana została praca magisterska Krystiana Solińskiego, ukazująca historię Harcerskiej Organizacji Podziemnej „Iskra”¹. Autor obronił ją na Wydziale Humanistycznym (kierunek Historia) Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Promotorem był prof. Bohdan Łukaszewicz. Omawiana wersja książkowa w zasadzie nie różni się od pracy magisterskiej, autor zrezygnował jedynie z rozdziału dotyczącego ogólnych dziejów harcerstwa w Polsce w latach 1944–1950, w którym starał się szerzej naświetlić genezę opisywanych potem wydarzeń.

Książka ma przejrzysty i logiczny układ, prezentuje temat chronologicznie. Konstrukcja pracy nie budzi zastrzeżeń, a szczegółowe podrozdziały znacznie ułatwiają orientację w temacie. Rozdział pierwszy ukazuje kształtowanie się pomysłu i sferę intelektualno-mentalną osób, które tę organizację założyły, przede wszystkim zaś Wiesława Kazberuka, postaci kluczowej dla omawianego tematu, który nie krył swojej fascynacji Szarymi Szeregami. Trzy następne rozdziały dotyczą kierunków oraz zakresu działania organizacji pomiędzy sierpniem 1949 a lutym 1950 r.² Natomiast w dwóch ostatnich szczegółowo zaprezentowano likwidację organizacji, z uwzględnieniem śledztwa, procesu i osadzenia w więzieniu jej członków.

Praca zawiera właściwą dla publikacji naukowych rozbudowaną bibliografię, w której wyszczególniono materiały archiwalne, źródła drukowane, wspomnienia i relacje oraz opracowania. Niestety, autor zupełnie pominął ówczesnie dostępną w Olsztynie prasę. Wprawdzie jej analiza wymaga dużej dozy krytycyzmu, ale niezaprzeczalnie stanowi interesujący materiał (np. dzięki relacjom z procesów sądowych), pozwalający na analizę kształtowania się opinii publicznej.

Uzupełnienie tekstu stanowi 58 ilustracji. W przeważającej mierze są to pochodzące z przełomu lat czterdziestych i pięćdziesiątych fotografie członków opisywanej organizacji HOP. Praca zawiera też wykaz skrótów.

Autor wykorzystał ogólnie dostępne materiały drukowane, jednak najważniejszym atutem omawianej pracy jest to, że została napisana w oparciu o materiały archiwalne dotąd niewykorzystywane wcale albo znane tylko wąskiej grupie badaczy. Właśnie dzięki wykorzystaniu nieznanych dotąd źródeł, pracę wyróżnia nowe ujęcie tematu. Autor – jak sam pisze we wstępie (s. 6) – na dokumenty główne obrał akta procesowe z Wojskowego Sądu Rejonowego w Olsztynie. Przede wszystkim analizował materiały pochodzące z olsztyńskiej i białostockiej Delegatury Instytutu Pa-

---

* Praca Krystiana Solińskiego otrzymała wyróżnienie w VII edycji Konkursu o Nagrodę Naukową im. Wojciecha Kętrzyńskiego, organizowanego przez Ośrodek Badań Naukowych oraz Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.

1 Na temat samej organizacji, a także procesu członków Harcerskiej Organizacji Podziemnej „Iskra” można było dotąd znaleźć informacje w publikowanych wspomnieniach Wiesława Kazberuka, *Dramatyczne i humorystyczne momenty z pokazowego procesu HOP „Iskra”*, Borussia, 2000, nr 20/21, ss. 159–165 (o dziwo, K. Soliński nie powołuje się na tę publikację) oraz przygotowanego przez Bohdana Łukaszewicza materiału źródłowego (*Harcerska Organizacja Podziemna „Iskra” w świetle zeznań śledczych Wiesława Kazberuka*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2002, nr 4, ss. 553–587).

2 W posłowniu, autorstwa Klemensa Baranowskiego, do wspomnianego materiału w Borussii, znajduje się informacja, że organizacja ta działała od 1947 do 1950 r. Te błędne dane, jak również w istocie nieprawdziwe informacje o zasięgu działania HOP „Iskra”, zostały zaczerpnięte bądź z artykułu Jana Golca, *Podziemie zbrojne na Warmii i Mazurach w latach 1945–1948. Z badań nad genezą, strukturą i działalnością*, KMW, 1983, nr 4, bądź z pracy Henryka Pająka, *Konspiracja młodzieży szkolnej. 1945–1956*, Lublin 1994, s. 55.

mięci Narodowej. Z zasobu materiałów IPN przechowywanych w Olsztynie korzystał z akt procesowych odnoszących się do siedmiu członków organizacji HOP. Z IPN w Białymstoku, autor wykorzystał cztery dokumenty (zestawienia) sporządzone w Komendzie Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Olsztynie, powstałe wiele lat po likwidacji HOP „Iskra”³.

W znacznie mniejszym stopniu K. Soliński oparł się na materiałach przechowywanych w Archiwum Państwowym w Olsztynie. Z tego źródła wykorzystał zbiory ulotek, instrukcje, rozkazy i inne wydawnictwa podziemne. W bibliografii znajduje się też dziewięć źródeł drukowanych, z których jedno odnosi się bezpośrednio do opisywanej organizacji.

Wiedza pochodząca z archiwum skonfrontowana została z relacjami ustnymi i wspomnieniami osób zaangażowanych przed laty w konspirację harcerską w Olsztynie. Wykorzystanych zostało dziewięć relacji ustnych. Nawiązane kontakty umożliwiły autorowi skorzystanie z udostępnianych mu materiałów z domowych archiwów uczestników wydarzeń.

Ustalenia zawarte w książce są istotne zwłaszcza dla zweryfikowania upowszechnionego, choć nieprawdziwego i krzywdzącego, wizerunku tej organizacji (por. artykuł Jana Golca). Zaslugą K. Solińskiego jest też wyraźne określenie, na podstawie wnikliwych badań, rzeczywistego zasięgu terytorialnego i okresu działania Harcerskiej Organizacji Podziemnej. Autor udowodnił, wbrew dotychczasowemu przekonaniu, że zasięg działania tej organizacji był mniejszy niż dotychczas sądzono. Podobnej weryfikacji wymagało określenie czasu jej istnienia.

Opis „procesu sądowego”, jakiemu poddani zostali członkowie organizacji, sporządzony w oparciu o wiele cennych materiałów źródłowych, stanowi znakomity materiał potwierdzający znane informacje na temat metod działania bezpośrednio powojennego wymiaru sprawiedliwości w Polsce.

Szczególnie ważne wydaje się, że K. Solińskiemu udało się wykazać, iż młodzi ludzie, choć postępujący często niedojrzale, zdołali na krótko stworzyć organizację konspiracyjną, z własną komendą, programem i planem działania, a dokonali tego w obrębie postępującego terroru państwa policyjnego. Publikacja zawiera też wiele mało znanych informacji, odnoszących się nie tylko do dziejów konspiracyjnego harcerstwa.

Praca jest typowo narracyjna, odtwórcza. Autor raczej unika osądów, nie stosuje głębszych uogólnień, nie wyciąga zbyt wielu własnych wniosków, choć, jak należy sądzić, dzięki wiedzy, jaką posiadał, mógłby się o to pokusić.

Krzysztof Soliński dobrze poradził sobie z tzw. aparatem naukowym. Przypisy skonstruował poprawnie, choć nasuwa się pewna wątpliwość. Na niektórych stronach są one zbyt rozbudowane, gdyż wielokrotnie autor zaumieszcza w nich również tekst, a nie tylko odniesienia bibliograficzne. Materiał ten powinien być trafić raczej do tekstu głównego. Momentami nieporadności językowe wskazują na brak profesjonalnego opracowania redakcyjnego (np. s. 6).

Autor pisze, że założeniem pracy było „spojrzenie na problem oporu wobec zmian w ZHP z perspektywy wąskiego grona harcerzy olsztyńskich” (s. 189). I tak w rzeczywistości jest. Krzysztof Soliński zdołał odtworzyć historię Harcerskiej Organizacji „Iskra” w gruncie rzeczy przede wszystkim na podstawie zeznań sześciu osób, które stanowiły trzon tej organizacji. Jednak ów podstawowy materiał jest szczególnie, bo jednostronny. Książka została napisana w głównej mierze w

---

3 Wspomniane dokumenty to: Kronika działalności antypaństwowej organizacji nielegalnych i band zbrojnych (– –) na terenie województwa olsztyńskiego w latach 1945–1970; Wykaz organizacji i band działających na terenie województwa olsztyńskiego w latach 1948–1960, Zestawienia i wykazy reakcyjnych band działających na terenie województwa olsztyńskiego. 1945–1968; Kwestionariusz osobowy. Charakterystyka organizacji nr 70.

oparciu o akta procesowe, a więc rzecz jasna dokumenty powstałe po upadku organizacji. I tu pojawia się wątpliwość, odnosząca się do charakteru takiego materiału źródłowego, na dodatek będącego wytworem stalinowskiego aparatu represji znanego m.in. z preparowania materiałów dowodowych. Autor zaznaczył, że nie miał możliwości skonfrontowania dostępnych materiałów z jakimikolwiek innymi, bo do takich nie dotarł. Niewykluczone też, że inne materiały po prostu już nie istnieją.

Mimo pewnych wątpliwości, wydaje się więc, że na tym etapie badań w pełni zasadne jest powstanie takiej pracy, opartej głównie na wspomnianych dokumentach. Autor rzetelnie opracował i wykorzystał te materiały. Zrobił to w stopniu, na jaki pozwala dzisiaj ich dostępność. Praca Krystiana Solińskiego, dotycząca szerzej nieznanego dotąd tematu (bądź opracowanego nie w pełni dogłębnie), nie budzi większych zastrzeżeń. Stanowi wartościowy wkład w badania powojennej historii Warmii i Mazur i może być dogodnym punktem wyjścia do dalszych szczegółowych analiz na temat konspiracji młodych ludzi w powojennym Olsztynie (o ile oczywiście odkryte zostaną nieznane dotąd materiały źródłowe).

Ryszard Tomkiewicz